

**РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО
СМАКУ В СИСТЕМІ НАУКОВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ**

У статті здійснено ретроспективний аналіз наукових підходів до вивчення процесу виховання естетичного смаку у вітчизняній і зарубіжній педагогіці. Прослідковано, як кожна культурно-історична епоха визначає і диференціює естетичні смаки в структурі естетичної свідомості, як, відповідно до цього, в кожному культурному періоді виникали свої підходи щодо осмислення оцінки різноманітних модифікацій естетичного та рівня актуалізації проблеми смаку, як естетичного вибору. Зроблено висновок про те, що розвинутий естетичний смак активізує здатність узагальнювати естетичне, емоційне та буденно-раціональне, співвідносити їх зі смаками свого часу і захищати нас від усього фальшивого, і непотрібного, поєднує усі сутнісні сили людини, регулює їх співвідношення, формує гармонію буття.

Ключові слова: естетика, естетичні смаки, мистецтво, краса, прекрасне.

The article is a retrospective analysis of scientific approaches to studying the process of aesthetic education in foreign and domestic pedagogy. Followed how each cultural epoch defines and differentiates the aesthetic tastes of the structure of aesthetic consciousness. How, according to this, each cultural period there thinking their approaches to assess various modifications and aesthetic actualization of problems of taste as an aesthetic choice. It is concluded that the developed aesthetic taste activates the ability to generalize the aesthetic, emotional and mundane and rational, correlate them with the tastes of his time and protect us from all false and unnecessary, combines all essential powers of man, regulates their relationship, creates the harmony of life. It is concluded that the developed aesthetic taste activates the ability to generalize the aesthetic, emotional and mundane and rational, correlate them with the tastes of his time and protect us from all false and unnecessary, combines all essential powers of man, regulates their relationship, creates the harmony of life.

Keywords: aesthetics, aesthetic taste, art, beauty, beautiful.

Естетичний смак як суспільна норма в оцінці прекрасного виражає здатність людини сприймати й оцінювати предмети та явища дійсності з погляду їх естетичної та гуманістичної доцільності, що є, з одного боку, засобом регулювання естетичної діяльності людини, з іншого – засобом пізнання прекрасного. Естетичний смак визначається як духовна якість особистості, завдяки якій здійснюється духовно-творче, емоційно-образне сприйняття та естетична оцінка світу. Смак не тільки віддзеркалює сучасні норми естетичного, але й закладає основи цивілізованого відношення людини до світу. Тому сьогодні, у часи великих політичних, економічних змін, у часи падіння рівня моралі як ніколи гостро постає питання про роль естетизації життя суспільства, інтеграцію української культури у світову тавпливу світової культури на українську, що в цілому виражається в посиленні впливу прекрасного на всі аспекти життєдіяльності суспільства.

Естетичний смак привертає увагу дослідників як інтегрований показник естетичної культури, духовності та індивідуальної своєрідності особистості (Г. Апресян, Ю. Борєв, О. Буров, В. Бутенко, М. Верб, З. Гіптерс, О. Дивненко, М. Каган, Н. Калашник, О. Лармін, В. Лисенкова, А. Лосев, І. Маца, В. Разумний, В. Скатерщиков, Г. Шевченко); естетизованих почуттів і переживань (Л. Виготський, О. Костюк, О. Лазаревська, А. Молчанова, С. Рубінштейн, Б. Теплов); гармонійної єдності чуттєвого та раціонального (В. Липський, Б. Лихачов, Є. Яковлев).

Існують різні наукові підходи до розвитку та формування естетичного та художнього смаку студентської молоді та особистостей інших вікових категорій: Л. Калініна, І. Пацалюк (розвиток естетичного смаку молодших школярів); В. Баєвський, С. Барило, О. Малицька, Л. Михайлова (розвиток смаків старшокласників); О. Берестенко, О. Іванова, О. Коробко, Ю. Максимчук, О. Малицька, Г. Муромцева, Г. Падалка, Ю. Пастухова (формування естетичних і художніх смаків майбутніх учителів); Є. Лабахуа, Л. Литвиненко, Л. Михайлова, В. Радкіна (розвиток художніх смаків у процесі знайомства з різними видами мистецтва); І. Сідорова (процес формування естетичної культури студентів педагогічних університетів у позааудиторній художній діяльності); Л. Шульц (відображення дійсності в естетичному смаку); Н. Калашник (історико-педагогічна генеза формування естетичних смаків учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності) та ін.

Мета с татті полягає у здійсненні ретроспективного аналізу наукових підходів до вивчення процесу виховання естетичного смаку в зарубіжній і вітчизняній педагогіці.

Перші судження про смак, як потяг до прекрасного в природі чи мистецтві, відомі ще з античних часів, проте через брак наукових узагальнень вони мали інтуїтивний характер, а спроби формувати естетичні смаки були спонтанними, оскільки залежали від рівня розвитку матеріальної культури, науки, зокрема філософії та естетики, релігійних вірувань, духовного життя й соціально-економічного стану тогочасного суспільства. Аналіз міфів різних народів показує, як відображалися в них первинні уявлення людей про походження різних мистецтв, про їх роль у житті людини, про зв'язок мистецтва і краси.

В античності естетична проблематика розроблялася, з одного боку, у філософських творах (Аристотель, Платон, Сократ), а з іншого – у трактатах, присвячених теорії різних видів мистецтва (трактати Вітрувія, Горація, Горгія, Поліклета). Ідеї античних мислителів мали основоположне значення для всього подальшого розвитку європейської естетичної думки.

Використати почуття як основу для осмислення певних естетичних явищ спробували піфагорійці. Зокрема, Піфагор ототожнював поняття краса, досконалість, гармонія, а музику проголошував найвищим видом гармонії серед усіх видів мистецтва. Разом із тим, він підкреслював зв'язок цього мистецтва зі слухом людини, її чуттєвою природою. Музика, в розумінні Піфагора, є носієм душевної рівноваги, стимулом до духовного спокою. Краса виступає як міра гармонійності, істинності буття, співзвучності космосу [8].

Давньогрецький філософ-матеріаліст Демокріт вважав, що жити потрібно насолоджуючись прекрасним і в міру. Геракліт вважав красу одвічною природою вогню, сплетеною із суперечностей і спрямованою в майбутнє.

Суперечності є умовою для існування прекрасного, вони створюють гармонію. Філософ уперше в історії естетики говорить про характер сприйняття прекрасного, яке досягається лише шляхом споглядання [6].

У плеяді нових яскравих мислителів особливе місце належить давньогрецькому філософу Сократу, котрий ототожнював прекрасне з корисним і здійснив спробу якнайповніше визначити поняття ідеалу. Його естетичні погляди у філософській концепції продовжив представник античної філософії, видатний філософ Платон, для якого краса – це естетично своєрідна ідея, пізнати яку людина може, тільки знаходячись в особливому стані одержимості, натхнення [12]. Ідеал для Платона – духовно прекрасна людина.

Теоретичну спадщину визначного стародавнього мислителя Афін Аристотеля по праву називають вершиною античної естетики. У своїх працях «Поетика», «Риторика», «Політика», «Етика», «Нікомахова етика» він висвітлює широкий спектр естетичних проблем. Аристотель першим сформував розгорнуту структуру естетичних категорій, запропонував власне розуміння прекрасного, трагічного, комічного, займався теоретичним обґрунтуванням уже існуючих естетичних понять і використовував їх для аналізу естетичних явищ. Отже, погляди вчених-філософів античних часів на дослідження естетики змінювалися впродовж певних історичних періодів і розумілися неоднозначно – від спроб розуміння естетики як «філософії прекрасного» до трактування її як «філософії мистецтва».

Поняття «смак» починає згадуватися в літературі з другої половини XVII століття, воно стає естетичною проблемою з появою поняття «витончені мистецтва», хоча раніше сприймалося не інакше, як одне із фізіологічних почуттів людини. Поступово «смак» набуває іншого значення, асоціюється як здатність тонко відчувати прекрасне в природі і мистецтві і характеризується як «задоволення», «насолюда», «захоплення» .

У період Відродження знову почала розвиватися ідея про всебічний розвиток особистості. Видатні діячі епохи (М. Лютер, Т. Мор, Ф. Рабле, Е. Роттердамський) вбачали в навчанні й естетичному вихованні засіб гуманізації суспільства, надавали важливого значення залученню людей до мистецтва: навчання музиці, відвідування музеїв і бібліотек.

Кінець XVII – початок XVIII століття посідає особливе місце у розвитку проблеми естетичних смаків. Смак розглядався як специфічний психічний механізм, здатний сприймати й оцінювати красу та плоди художньої творчості. У цьому контексті філософія, яка стала все більш активно включати естетичну проблематику в сферу дослідження рухається назустріч мистецтвознавчій думці. Естетичний смак стає соціальною і культурною цінністю як показник зрілості особистості; за допомогою естетичного смаку людина утверджує власну самоцінність і самодостатність.

У першій половині XVIII століття німецький філософ і теоретик мистецтва Олександр-Готліб Баумгартен визначає предмет естетики не через ідею прекрасного (що відбулося пізніше у вченнях Ф. Гегеля, М. Чернишевського), а через поняття досконале: «...Естетика – це наука про досконале в світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання й удосконалення смаку» [2]. Шляхом, наміченим Баумгартеном, пішли представники німецької філософії та художньої культури – В. Гегель, І. Гердер, І. Гете, І. Кант, Ф. Шеллінг,

Ф. Шиллер. У власних дослідженнях вони шукали загальні основи та критерії смаку, що дало підстави називати XVIII століття «століттям смаку».

Хочемо відмітити вагомий внесок у розвиток категорії естетичного смаку у XVII – XVIII ст. французьких учених Ш. Бате, Н. Буало, Вольтера, Ф. Ларошфуко, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо. Вони у своїх творах довели, що естетичний смак має раціоналістичну природу, його основою є вивчення стародавніх творів, а правдоподібність і розум – його основні ознаки. Так, відомий теоретик мистецтва Ш. Батте у своєму дослідженні «Витончені мистецтва зведені до єдиного принципу», вводить термін «витончені мистецтва». Він вважає, що смак допомагає створювати шедеври мистецтва та відповідно (правильно) їх оцінювати. Батте пише, що смак – природжена здатність людини. Він спрямований на виявлення в природі і мистецтві прекрасного, на створення й оцінку творів мистецтва на основі отриманої від них насолоди [1].

Один із найвизначніших французьких філософів-просвітників XVIII ст. Вольтер у своїй статті «Смак» підвів підсумок дискусій про смак. Філософ вважає, що смак здатен миттєво визначити красу, побачити, зрозуміти та насолодитися нею. Він показує, як це поняття, відштовхуючись від фізіологічного почуття, перетворюється в універсальну філософську категорію, яка характеризує здатність пізнавати прекрасне. Проте смак виступає критерієм творчості, тому дослідники займаються пошуком норми, яка б його визначила. «Смак, тобто чуття, дар розрізняти властивості їжі, породив в усіх відомих нам мовах метафору, де словом» смак «позначають чутливість до прекрасного і потворного в мистецтвах...» [4, с. 267–268].

Більшість теоретиків XVIII ст. у визначенні естетичних смаків виявляли роздвоєність. Зокрема французький письменник, філософ Шарль де Монтеск'є у своєму творі «Досвід про смаки в творах природи і мистецтва», написаному під впливом англійської естетики, називає смак мірилом задоволення. Він розглядає його як різновид розуму [11]. Натомість Жан Лерон Даламбер, який зробив великий внесок у розвиток естетики французького Просвітництва, визначав естетичний смак як одну із умов пізнання і дійшов висновку про необхідність його виховання. Також Даламбер стверджував, що естетичний смак неможливо звести до жодної пізнавальної властивості, оскільки істинний смак виявляється як індивідуальне почуття. [7, с. 18].

У контексті дослідження проблеми естетичного смаку заслуговують на увагу погляди Ж.-Ж. Руссо, який вважав, що смаком від природи наділені всі, але хороший смак зустрічається надзвичайно рідко, і повноцінно розкритися проявитися він може лише в результаті виховання і впливу соціуму. Дослідник вважав, що мистецтво, безперечно, сприяє розвитку смаку, однак, його істинні критерії слід шукати в природі. «Розвиток смаку, – пише Ж.-Ж. Руссо, – залежить також від суспільства, в якому людина живе. Мода пригнічує смак: люди не прагнуть до того, щоб подобатися, а лише до того, щоб відрізнитися від інших» [13, с. 264].

Між тим, предмети, які формують смак, знаходяться не лише в природі, а й у поезії та мистецтві, тому саме з їх допомогою й відбувається виховання смаку. Паралельно французьким Просвітникам багато уваги питанням смаку приділяли й англійські філософи-просвітники XVIII ст. – Бйорк, Шефтсбері, Юм. Надзвичайно важливими є праці великого англійського філософа й

мораліста Антоні Ешлі Купера Шефтсбері. Його роботи присвячені проблемам етики й естетики зібрані у праці «Характеристика людей, звичаїв, думок, часів». У них важливого значення філософ надає вихованню естетичного смаку, оскільки вважає його необхідною умовою досягнення гармонії в оточуючому світі. Шефтсбері вважав, що краса і добро органічно поєднані, і тому естетичне й моральне виховання здійснюється паралельно, а його результатом є формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [16].

Важливими для нашого дослідження є погляди відомого англійського філософа і психолога Давида Юма, у якого проблема естетичного знайшла своєрідне тлумачення. У своїх естетичних роботах «Про норму смаку», «Про трагедію», «Про витонченість смаку і афекту» він розглядає можливість існування загальної естетичної культурної норми і доходить висновку, що це завдання зможуть вирішити лише високоосвічені художні критики, котрі володіють особливим витонченим естетичним смаком. «Хоча принципи смаку є універсальними і майже однаковими в усіх людей, однак не всі вони здатні сформулювати судження про якийсь твір або утвердити власне переживання почуття як норму прекрасного», – пише Юм. – «Лише високоосвічену особистість з тонким почуттям, збагачену досвідом, здатну користуватись методом порівняння і вільну від усіляких забобонів, можна назвати таким цінним критиком, а судження, винесене на основі поєднання цих чинників, у будь-якому випадку буде істинною нормою смаку і прекрасного» [17, с. 172].

Юм проклав шлях до феноменології смаку, зауваживши, що за допомогою смаку відкриваються істинні сфери людського, смак дозволяє відчувати різницю між чеснотами та недоліками. Теза Юма про ототожнення особистості зі смаком дає підказку для вирішення сучасної проблеми ототожнення людини зі своїм Я. Смак – показник ідентичності Я. Немає смаку – особистість не склалася або розпалася. Таким чином, англійські мислителі вбачали в мистецтві засіб розвитку природної потреби людини, що вже споконвічно знаходиться в гармонії з моральною сферою.

Родоначальник німецької класичної філософії Імануїл Кант надав категорії естетичний смак головне місце у своїх працях. І. Кант вважає, що судження про красу повинне виникати, спираючись не на розум, а на почуття задоволення чи незадоволення, тому воно не пізнавальне, хоча естетичне, і визначальна основа його не об'єктивна, а суб'єктивна. При цьому смак можна вважати «чистим» лише тоді, коли його визначальне задоволення не передбачає ніякого практичного інтересу. Саме Канту належить класичне визначення смаку: «Смак – це здатність судити про предмет або про спосіб уявлення на підставі задоволення або незадоволення, вільного від всякого інтересу. Предмет такого задоволення називається прекрасним» [10, с. 212].

Естетична концепція І. Канта, як і його філософія в цілому, характеризується внутрішньою суперечливістю. Він глибоко проаналізував питання своєрідності художньої творчості, не оминув питання взаємовідносин естетичного й морального. Зазначаючи, що в ідеальному смаку простежується тенденція впливу на моральність, він довів, що виховання естетичного смаку є і моральним вихованням особистості.

Кульмінацією в розвитку класичної німецької філософії мистецтва стала естетика Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля. Він гостро критикує універсальність естетичного смаку як суб'єктивної оцінки і називає його

«витонченим культурою почуттям прекрасного» [5, с. 108]. Філософ створює чотири томи розгорнутої теорії естетики («Естетика»). У своїй праці він вибудовує грандіозну схему естетичних категорій, починаючи з прекрасного. Смак із явища науки естетики переноситься у сферу культури. Гегель замінив системну цілісність смаку, поставивши його на п'єдестал культурології для огляду публікою, подібно твору мистецтва. Аналізуючи праці своїх попередників він пише: «... під час обговорення художніх творів стали звертати увагу не лише про виховання смаку, а й на те, щоб виявити гарний смак. Місце критика, який володів гарним смаком, посів (тоді) знавець...» [5, с. 41].

У контексті дослідження особливої актуальності набуває період Романтизму (кінець XVIII – перша половина XIX століття). Цей ідейний і художній напрям в європейській і американській духовній культурі виник, як реакція на революцію у Франції і хоча поширився в багатьох країнах, все ж класичного вираження набув саме в німецькому романтизмі. В естетиці романтизму смак не посідає центрального місця в концепції естетичної творчості, оскільки тогочасні мислителі суб'єктом творчості естетичної та художньої реальності визначають генія, котрий не відповідає жодним існуючим нормам і у власних діях посиляється не на розум, а на відчуття й уяву.

Найбільш послідовний розвиток естетичних ідей в Україні почався з XVIII ст. Чималий внесок у розвиток естетичної думки зробив Феофан Прокопович, який вбачає в понятті «краса» гармонійне поєднання душі і тіла. Свої міркування про красу він пов'язує не лише з природою, а й з модою, побутом, звичаями. Ф. Прокопович підкреслює, що на відміну від природи, яка створює справжні речі, мистецтво створює уявні, які є їх зображенням. І якщо матеріалом для формування творів природи є недосконала матерія, то мистецтво формується з досконалого сутнього тому й досягає більшого ефекту.

Оскільки за часів Прокоповича естетика як галузь наукових знань ще перебувала в процесі свого становлення, естетичні погляди філософа відображали не лише рівень тогочасного розвитку мистецтва, а й рівень гуманітарних наук. У своїй естетичній концепції центральне місце він відводить вимислу, наслідуванню та стилю. Естетичне вчення й літературна практика Феофана Прокоповича (незважаючи на історичну обмеженість) сприяли розвитку естетичної думки й вітчизняної художньої літератури.

Значний вплив на формування естетичної думки в Україні у XVIII ст. мала творчість видатного філософа, просвітителя, гуманіста і демократа Григорія Савовича Сковороди. В естетиці Г. Сковороди важливу роль відіграє органічний зв'язок з етико-гуманістичними проблемами. Він ототожнює етичні й естетичні категорії, надає перевагу моралі. Сердечність у його філософії асоціюється з поняттями доброти, людяності, взаєморозуміння. У людському житті він вважає прекрасними ті вчинки, які відповідають природнім нахилам людини. На цій основі ним розроблена й естетична категорія *гармонія*.

У працях більшості авторів періоду середньовічної та ренесансної літератури не простежувалося чіткої теоретичної системи естетики як науки, тому й філософи у написанні своїх творів керувалися не доказами, а раціоналістичним тлумаченням навчальних риторичних прикладів.

Російський філософ-утопіст М. Чернишевський, розробляючи свою естетичну теорію, спирався на досягнення вітчизняної та зарубіжної естетичної

думки. Будучи глибоко оригінальним мислителем, він піддає всебічному критичному аналізу німецьку ідеалістичну естетику, зокрема гегелівську, яка на той час була на вершині світової естетичної думки. М. Чернишевським уперше в історії домарксистської естетичної думки зроблено спробу збудувати систему естетичних категорій на принципах філософського матеріалізму.

На особливу увагу, в контексті нашого дослідження, заслуговує основна праця М. Чернишевського «Естетичне відношення мистецтва до дійсності», в якій автор докорінно змінив фундаментальні поняття і переглянув початкові філософські принципи естетичної науки. Хоча філософ і визначав предмет естетики через поняття прекрасного, однак не обмежував його сферою мистецтва. Навпаки, він наполягав на здатності естетики до всеосяжності життєвого простору: «прекрасне – це життя», «...прекрасне те створіння, в якому ми бачимо життя таким, яким воно має бути на наш погляд, прекрасним є той предмет, в якому проявляється життя, або який нагадує нам про життя» [15, с. 143].

Естетика символізму вплинула й на естетичні погляди Івана Яковича Франка, котрий залишив багатий художній, науково-теоретичний і літературно-критичний спадок. Основні категорії естетики, проблема відносності естетичних мірок досліджуються ним у трактаті «З секретів поетичної творчості».

Аналізуючи філософські літературні джерела, ми дійшли висновку, що філософія досліджує значення «естетичного смаку» у вихованні особистості через визначення поняття «естетичне». А естетичний смак, як специфічний духовний механізм, відповідним чином скеровує людську активність і завжди детермінується визначеним культурним контекстом.

Наукові доробки дослідників ХХ ст. Ю. Борєва, О. Бурова, А. Зися, М. Кагана, М. Киященка, В. Разумного, Л. Сморг та ін., переконують, що категорії «естетичного» – «прекрасне» і «потворне», «піднесене» і «низинне», «трагічне» і «комічне» є визначними у формуванні естетичних смаків особистості, оскільки естетичний смак виховується й удосконалюється впродовж усього життя, перетворюючись в установку особистості, виражаючи її характер, стиль поведінки, проявляючись у різноманітних сферах її життя.

До кожної з категорій відносять певні ситуації, явища, суперечності. Вчені Ю. Борєв, М. Киященко, В. Разумний вважають, що в категоріях відображається тип естетичної оцінки, переживання, почуття. На думку дослідників (Ю. Борєв, В. Жаринов, Л. Левчук), «прекрасне є домінуючою категорією» й розглядається ними як гармонійне співвідношення всіх сторін. Є. Громов, В. Жаринов, М. Крюковський, Л. Столович вважали, що категорія «піднесене» характеризує явища, в яких кількісні зміни переростають у нову якість, більш значний зміст прекрасного.

Категорії естетики як фундаментальні поняття виступають мірилом людських почуттів, відображають властивості, сторони дійсності естетичного пізнання, характеризують різні емоційні впливи, виконують особливу роль в естетичному сприйнятті дійсності і виступають основою для розвитку «естетичного» в людині.

Л. Сморг «прекрасному» надає особливої уваги і зазначає, що «... воно очолює список естетичних цінностей» [14, с. 86]. Ми поділяємо думку автора про те, що «прекрасним для людини в природі, в суспільстві і в самій собі є все

те, в чому вона знаходить досконале і життєстверджувальне, бажане і гармонійне, безкорисливе і облагороджувальне» [14, с. 86]. О. Буров, пов'язуючи естетичний смак з процесом формування особистості, розумів його як відносно стійку властивість особистості, в якій закріплюються норми, що виконують роль критерію для естетичної оцінки [3].

На думку М. Кагана, процеси розвитку культури й естетичного в ній – це безперервний процес, спонтанний та інтуїтивний пошук оптимального шляху розвитку з безлічі можливих. Дослідник вважає, що «смак формується в процесі залучення індивіда до культури, переживання накопиченого естетичного досвіду, оскільки смак не раціональний, а емоційно-інтуїтивний, а емоційний досвід людина набуває лише в процесі переживання дійсності» [9; с. 188]. З вищевикладеного робимо висновок про те, що розвинутий естетичний смак активізує здатність узагальнювати естетичне, емоційне та буденно-раціональне, співвідносити їх зі смаками свого часу і захищати нас від усього фальшивого, та непотрібного, поєднує усі сутнісні сили людини, регулює їх співвідношення, формує гармонію буття.

Узагальнення й аналіз проблеми виховання естетичного смаку дозволили нам з'ясувати, що в історії ХХ ст. на різних етапах становлення суспільства система естетичного виховання складалася й розвивалася нерівномірно. Як самостійна галузь наукових пошуків, теорія естетичного виховання студентів виділилася лише в 50-ті роки ХХ ст. Аналіз літератури показав, що, починаючи з цього часу, у вищих навчальних закладах відбувався процес становлення теоретичних і практичних основ системи естетичного виховання, проте й дотепер ця проблема вирішується стихійно. Отже, відсутність розроблених програм виховання естетичних смаків у студентів педагогічних університетів ускладнює її вирішення. Таким чином, естетичне виховання не зводиться лише до художньої освіти, до емоційного прояву, яскраво вираженого оціночного підходу до явищ дійсності: щоб цілеспрямовано займатися розвитком естетичних почуттів, смаків і оцінок, використовувати тільки художні засоби (музика, живопис, скульптура, архітектура) недостатньо.

Отже, формування естетичних смаків вимагає формування естетичної свідомості, для якої необхідна освітня база, яка допомогла б трансформувати знання у переконання, а переконання – у вчинки.

Тому, в нашому дослідженні виховання естетичних смаків у студентів розглядаємо в двох аспектах, як:

- естетичну освіту, що дозволяє опанувати суму наукових знань у галузі філософії, історії, культурології, психології, педагогіки, і, на їх основі, формувати естетичні погляди, уявлення, судження, смаки;

- художньо-творчу діяльність, що розвиває естетичне світовідчуття, потребу в прекрасному, здатність до художнього мислення, емоційних відносин, що стимулюють художню самодіяльність студентів, тобто активну естетичну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батте Ш. Изыящные искусства, сведенные к единому принципу / Ш. Батте // История эстетики : В 5-ти т. Т. II : Эстетические учения XVII – XVIII веков / ред.-сост. В. П. Шестаков; введ. М. Ф. Овсянникова; Академия художеств

СССР. НИИ теории и истории изобразит. искусств. Памятники мировой эстетической мысли. – М. : Искусство, 1964. – С. 378–390.

2. Баумгартен А. Философские размышления / А. Баумгартен // История эстетики : В 5-ти т. Т. II : Эстетические учения XVII – XVIII веков / ред.-сост. В. П. Шестаков; введ. М. Ф. Овсянникова; Академия художеств СССР. НИИ теории и истории изобразит. искусств. Памятники мировой эстетической мысли. – М. : Искусство, 1964. – С. 451–452.

3. Буров А. И. Эстетика : проблемы и споры / А. И. Буров. – М. : Искусство, 1975. – 56 с.

4. Вольтер Ф. М. Эстетика. Статьи. Письма / Ф. М. Вольтер; сост., вступ. ст. В. Я. Бахмутского. – М. : Искусство, 1974. – 331 с. – (История эстетики в памятниках и документах).

5. Гегель Г. В. Ф. Сочинения. Т. XII. Лекции по эстетике. Кн.1 / Г. В. Ф. Гегель; АН СССР. Ин-т философии; пер. Б. Г. Столпнера. – М. : Соцэкгиз, 16 тип. треста «Полиграфкнига», 1938. – 472 с.

6. Гераклит. Учение о гармонии / Гераклит // История эстетики: В 5 т. Т.1 : Античность. Средние века. Возрождение / Академия художеств СССР. НИИ теории и истории изобразительных искусств. Памятники мировой эстетической мысли; ред.-сост. М. Ф. Овсянников. – М., 1962. – 682 с.

7. Д'Аламбер Ж. Л. Размышления о философских излишествах в области вкуса / Ж. Л. Д'Аламбер // История эстетики. В 5 т. Т. II : Эстетические учения XVII – XVIII веков / ред.-сост. В. П. Шестаков; введ. М. Ф. Овсянникова; Академия художеств СССР. НИИ теории и истории изобразит. искусств. Памятники мировой эстетической мысли. – М. : Искусство, 1964. – С. 298–307.

8. Жмудь Л. Я. Пифагор и его школа (ок. 530 – ок. 430 гг. до н.э.) / Л. Я. Жмудь; АН СССР. – Л. : Наука, 1990. – 188 с. – (Из истории мировой культуры).

9. Каган М. С. Эстетика как философская наука : университетский курс лекций / М. С. Каган; С.Пб. гос. ун-т. Академия гуманитар. наук. – [перераб. изд.]. – С.Пб. : ТОО ТК Петрополис, 1997. – 544 с.

10. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант; пер. с нем.; вступ. ст. А. Гулыги. – М. : Искусство, 1994. – 365 с. – (История эстетики в памятниках и документах).

11. Монтескье Ш. Л. Избранные произведения : [Размышления о причинах величия и падения римлян; О духе законов; Опыт о вкусе в произведениях природы и искусства] / Ш. Л. Монтескье; АН СССР. Ин-т философии; [общ. ред., вступ. ст. М. П. Баскина; примеч. Р. С. Миндлиной]. – М. : Госполитиздат, 1955. – 800 с.

12. Платон. Сочинения : В 3-х т. Т.1. / Платон; АН СССР. Ин-т философии; пер. с древнегреч. и ред. А. Ф. Loseva. – М. : Мысль, 1968. – 623 с. – (Философское наследие).

13. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: В 2-х т. Т.2 / Ж.-Ж. Руссо; [под ред. Г. Н. Джибладзе]. – М. : Педагогика, 1961. – 334 с. – (Пед. б-ка).

14. Сморг Л. О. Естетика: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Л. О. Сморг. – К. : Кондор, 2005. – 334 с.

15. Чернышевский Н. Г. Избранные педагогические сочинения / Н. Г. Чернышевский; АПН СССР; вступ. ст. А. В. Плеханова; коммент. :

А. В. Плеханов, В. Н. Снежин; ред.. кол. сер. М. И. Кондаков (пред.). – М. : Педагогика, 1983. – 335 с. – (Пед. б-ка).

16. Шефтсбери А. Э. Эстетические опыты / А. Э. К. Шефтсбери; [сост., пер., вступ. ст. А. В. Михайлова]; ред. кол. : М. Ф. Овсянникова (председ.). – М. : Искусство, 1975. – 543 с. – (История эстетики в памятниках и документах).

17. Юм Д. Исследование о человеческом разумении / Д. Юм; примеч. А. Ф. Грязнова. – М. : Прогресс, 1994. – 237 с. – (Б-ка журнала «Путь»).

Рецензент: д. пед. н., проф. Дем'янчук О. Н.